

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

OSPODARKA NARODOWA

1-2
(233-234)
Rok LXXX/XXI
styczeń-luty
2011

80 LAT *GOSPODARKI NARODOWEJ* (1931-2011)

Anna JAROSZ-NOJSZEWSKA*

Gospodarka Narodowa – Gospodarka Planowa – Gospodarka Narodowa

Odzyskanie przez Polskę niepodległości miało istotny wpływ na rozwój polskiej myśli ekonomicznej okresu międzywojennego. Odrodzone państwo stanęło przed koniecznością odbudowy i rozbudowy polskiej gospodarki oraz stworzenia i realizowania określonej polityki ekonomiczno-społecznej. W pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości głównymi ośrodkami myśli ekonomicznej były ośrodki uniwersyteckie – Kraków i Lwów, jednak stopniowo coraz większe znaczenie zyskiwała Warszawa.

Wielki Kryzys, który dotknął Polskę w latach 1930-1935 sprawił, że zaistniała konieczność zweryfikowania dotychczasowych koncepcji polityki gospodarczej. W tym okresie, na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych pojawiło się młode pokolenie działaczy gospodarczych, wykształconych już w odrodzonej Polsce, którzy chcieli teorię łączyć z praktyką gospodarczą, stawiając sobie za cel podniesienie poziomu gospodarczego Polski. Wśród nich znaczną grupę stanowili absolwenci kierunków prawniczych i ekonomicznych, którzy chętnie obejmowali stanowiska na różnych szczeblach administracji państwowej. Wiązał się z tym duży prestiż zawodu urzędnika oraz wiara w możliwości pozytywnych przemian w kraju. Młodzi urzędnicy stykali się ze sobą na międzyministerialnych konferencjach albo na zebraniach dyskusyjnych w Instytucie Spraw Społecznych lub Towarzystwie Ekonomistów. Spotkania w Instytucie Spraw Społecznych nie odbywały się jednak dostatecznie często, zaś na zebrania i od-

* Autorka jest pracownikiem Katedry Historii Gospodarczej i Społecznej Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, e-mail: jarosz@send.pl. Artykuł wpłynął do redakcji w styczniu 2011 r.

czyty w Towarzystwie Ekonomistów przychodziły osoby w różnym wieku. W tej sytuacji brakowało forum, na którym młodzi ekonomiści mogliby wymieniać swoje poglądy. Teoretycznie miejscem, gdzie mogli wypowiadać swoje opinie była prasa. Istniała możliwość publikowania w pismach codziennych, które w większości prowadziły rubryki gospodarcze. Jednak pisma codzienne dość powierzchownie traktowały sprawy gospodarcze. Większość dzienników miała zresztą określoną opcję polityczną, co dość skutecznie zniechęcało do pisania tych, którzy nie podzielali poglądów danego pisma. Potrzebom młodych ludzi nie odpowiadały także czasopisma o charakterze naukowym, ponieważ zajmowały się one sprawami teoretycznymi, kwestie praktyczne traktując marginalnie. W tej sytuacji, z inicjatywy Czesława Bobrowskiego, w 1931 roku powstała *Gospodarka Narodowa* i związany z nią Klub Gospodarki Narodowej, skupiający młodych ekonomistów, którzy swoje poglądy wyrażali na łamach swojego pisma oraz w licznych broszurach składających się na biblioteczkę Klubu.

Pierwsze powstało pismo *Gospodarka Narodowa*, jako dwutygodnik, w formie organizacyjnej spółdzielni wydawniczej. „Gospodarka Narodowa” Spółdzielnia Wydawnicza z ograniczoną odpowiedzialnością została wpisana do Rejestru Spółdzielni Handlowych Sądu Okręgowego w Warszawie 31 sierpnia 1931 roku pod numerem 1531. Zgodnie z tym wpisem, przedmiotem działalności spółdzielni miało być wydawanie czasopism, książek i broszur¹. Założycielami pisma byli: Czesław Bobrowski, Aleksander Ivanka, Wacław Jastrzębowski, Michał Kaczorowski, Władysław Landau, Tadeusz Łychowski, Józef Poniatowski i Kazimierz Sokołowski. Wkrótce dołączyli do nich Henryk Greniewski, Jacek Rudziński i Zygmunt Szempliński². Po kilku miesiącach założyciele *Gospodarki Narodowej* doszli do wniosku, że dla potrzeb pisma konieczne jest spotkanie się w szerszym niż redakcyjne gronie i w związku z tym powstał Klub Gospodarki Narodowej w formie stowarzyszenia³. Klub Gospodarki Narodowej był ściśle związany z pismem.

¹ W rejestrze kilkakrotnie dokonywano zmian. Pierwsza w dn. 17 II 1934 r., dotyczyła zmiany siedziby spółdzielni, która została przeniesiona na ul. Szpitalną 4. Zmieniono też wówczas rok obrachunkowy – miał być nim od tej pory rok kalendarzowy. 14 VIII 1935, zgodnie z postanowieniami, jakie zapadły na Walnym Zgromadzeniu w dn. 9 IV 1935, uznano za pismo do ogłoszeń obok „Gospodarki Narodowej” również „Spółnotę Pracy”. 6 X 1936 dokonano adnotacji o zmianie w Zarządzie. Zarządcą został Zygmunt Szempliński, a jego zastępcą Zygmunt Stypułkowski. 29 VIII 1938 dokonano kolejnej adnotacji o zmianie siedziby – spółdzielnia przeniosła się na ul. Nowy Świat 29 XI 1938, zgodnie ze zmianą statutu spółdzielni zmieniono pismo do ogłoszeń – „Spółnotę Pracy” zastąpiły „Wiadomości Międzyzwiązkowej Spółdzielni Powierniczej”. 12 II 1943 spółdzielnia została wykreślona z rejestru [Rejestr Spółdzielni Handlowych Sądu Okręgowego w Warszawie. syg. RS XII 1531, patrz też *Obwieszczenie*, *Gospodarka Narodowa* 1931, nr 12-13, s. 188].

² K. Sokołowski, Czesław Bobrowski i *Gospodarka Narodowa*, *Ekonomista* 1984, nr 1-2, op. cit., s. 29.

³ A. Ivanka, *Wspomnienia skarbowca 1927-1945*, Warszawa 1964, s. 322; Na łamach dwutygodnika informacja o założeniu Klubu pojawiła się w kwietniu 1932 roku. Równocześnie poinformowano o tematyce pięciu zebrań, jakie się już odbyły (Plan Wagemana, Zagadnienia współczesnego kryzysu, Współczesne formy kryzysu, Problem interwencjonizmu). Klub pierwotnie nazywano „Klubem Ekonomistów” [*Klub Ekonomistów*, *Gospodarka Narodowa* 1932, nr 8, s. 127].

Przewodniczącym Klubu był Michał Kaczorowski. Klub liczył ok. 60 osób, z czego czynnych było niewiele ponad 40⁴. Charakterystyczną cechą Klubu był jego pokoleniowy charakter. Aby go utrzymać członkowie Klubu rygorystycznie przestrzegali zasady nie przyjmowania osób starszych od najstarszego członka grupy założycielskiej – to jest od Stefana Meyera, który miał wówczas 35 lat. Pozostali członkowie Klubu byli początkowo o kilka lat młodszy, dopiero z czasem, w miarę rozrastania się Klubu, kiedy na spotkania zaczęli przychodzić przedstawiciele młodszej kadry urzędniczej, okazało się, że rozpiętość wiekowa pomiędzy poszczególnymi klubowiczami sięga 15 lat. Do Klubu nie mogły należeć kobiety⁵. Drugą charakterystyczną cechą Klubu była przewaga w nim urzędników państwowych. W końcowym okresie istnienia pisma i działalności Klubu, liczył on pięciu dyrektorów departamentu, kilkunastu naczelników wydziału, kilkudziesięciu radców ministerialnych i kierowników referatu. Wśród członków Klubu znaleźli się także przedstawiciele nauki, w tym wykładowcy WSH/SGH, samorządu gospodarczego, przemysłowych organizacji zawodowych oraz prywatnych przedsiębiorców.

Fakt, że większość członków Klubu stanowili urzędnicy państwowi sprawił, że szybko *Gospodarka Narodowa* doczepiono etykietkę „urzędnicy”. Redakcja dwutygodnika odpowiedziała na to: *Niejednokrotnie już w Polsce urzędnicy pełnili funkcje społeczne, które w normalnych warunkach ani do państwa, ani do urzędników nie należą. Spełniali je raz dobrze, drugi raz źle – pełna ocena możliwa będzie w przyszłości. Raz jeszcze grupa, istotnie w znacznej części urzędnicza, próbuje spełnić funkcje społeczne, nienależące w zasadzie do urzędników: stworzyć niezależną publicystykę gospodarczą. Czy poczynanie to uda się tej grupie – stwierdzi przyszłość a oceni czytelnik*⁶.

Charakterystyczną cechą Klubu, w początkowym okresie jego istnienia, było nieangażowanie się w sprawy polityczne. *Gospodarka Narodowa* z założenia była pismem apolitycznym, a wśród członków Klubu i osób pisujących do dwu-

⁴ Dzięki wspomnieniom Czesława Bobrowskiego, Kazimierza Sokołowskiego i Aleksandra Ivanki można odtworzyć listę 42 aktywnych uczestników spotkań dyskusyjnych. W skład Klubu wchodził: Czesław Bobrowski, Jan Bolesta, Waław Bruner, Stefan Buczkowski, Witold Czerwiński, Władysław Diamand, Tadeusz Dietrich, Tadeusz Geppert, Mieczysław Grabowski, Henryk Greniewski, Stanisław Gryziewicz, Aleksander Ivanka, Edward Iwaszkiewicz, Józef Jakubowski, Waław Jastrzębowski, Michał Kaczorowski, Piotr Kaltenberg, Józef Krzyczkowski, Zygmunt Kunczyński, Aleksander Kwiatkowski, Władysław Landau, Bohdan Łączkowski, Zdzisław Łopieński, Tadeusz Łychowski, Andrzej Marchwiński, Wiktor Martin, Stefan Meyer, Jerzy Michałowski, Franciszek Modrzewski, Tadeusz Pilch, Józef Poniatowski, Witold Ptaszyński, Jacek Rudziński, Stanisław Skwarczyński, Kazimierz Sokołowski, Kazimierz Studentowicz, Zygmunt Szempliński, Waław Szurig, Józef Wejtko, Józef Wojtyna, Bolesław Wścieklica, Tadeusz Zamoyski.

⁵ A. Ivanka, *Wspomnienia...*, op. cit., s. 323-324; Równocześnie z Klubem *Gospodarki Narodowej* w latach trzydziestych działał Klub Dyskusyjny Nowy Świat 22, którego prezesem był, jeden z publicystów *Gospodarki Narodowej*, Józef Krzyczkowski. Klub ten miał charakter bardziej otwarty, mogły do niego należeć także kobiety. Oprócz prelekcji i spotkań dyskusyjnych, organizował zabawy taneczne i spotkania towarzyskie. Udział w jego działalności brała znaczna część członków Klubu *Gospodarki Narodowej* [AAN Akta Józefa Poniatowskiego, sygn. 19, s. 47].

⁶ *Urzędnicy*, *Gospodarka Narodowa* 1931, nr 4, s. 63.

tygodnika istniał bardzo duży wachlarz poglądów od socjalistów do endeków, poprzez wszystkie odcienie stosunku do obozu rządowego⁷. Sytuacja ta uległa zmianie po śmierci Józefa Piłsudskiego, gdy zachodzące zmiany doprowadziły do coraz większego radykalizowania poglądów. W dalszym ciągu niewielu jednak spośród członków Klubu podejmowało działalność polityczną. Jedyną osobą, która na szerszą skalę zajmowała się polityką był Józef Poniatowski, którego uwieńczeniem kariery politycznej w okresie międzywojennym było wejście do Sejmu z listy BBWR.

Podstawową działalnością Klubu było organizowanie spotkań dyskusyjnych, poświęconych najbardziej palącym problemom gospodarczym państwa. Często były to spotkania o bardzo burzliwym przebiegu szczególnie, jeśli komentowano bieżącą politykę państwa. Rezultaty dyskusji były prezentowane w artykułach redakcyjnych, zamieszczanych z reguły na początku każdego numeru *Gospodarki Narodowej* i prezentowały wspólne stanowisko całej grupy. Klub bardzo szybko zdobył sobie wysoką pozycję. Z jego opiniami liczone się nie tylko w sferach ekonomicznych, ale także i w kręgach rządowych np. minister skarbu Ignacy Matuszewski przyszedł na dyskusję o swojej polityce. Czesław Bobrowski wspominał to spotkanie: „on referował motywacje swojej polityki i myśmy go potem przez dwie godziny kleli, nie wyszedł zachwycony, ale odbyło się”⁸.

Wydawany przez Klub dwutygodnik *Gospodarka Narodowa* szybko zaczął zdobywać czytelników. Należy pamiętać, że powołanie pisma ekonomicznego o tematyce ogólnogospodarczej, skierowanego do wąskiego grona odbiorców, w pierwszych latach kryzysu, było ogromnym wyzwaniem. Na to, że twórcy *Gospodarki Narodowej* zdecydowali się je podjąć zaważył fakt, że chodziło im jedynie o stworzenie niezależnego pisma, w którym będą mogli komentować bieżącą sytuację kraju. Założyciele pisma nie byli nastawieni na uzyskiwanie dochodów z tytułu wydawania dwutygodnika. W efekcie, mimo braku jakichkolwiek dotacji i sponsorów, nie tylko udało im się powołać dwutygodnik, efektywnie konkurować z innymi pismami o tej samej tematyce, ale także utrzymać się na rynku wydawniczym do 1939 roku.

Początkowo koszty utrzymania pisma były zerowe. Autorom nie płacono honorariów. Zofia Ciechomska, która prowadziła sekretariat, również pomagała bezpłatnie. W tej sytuacji wydawcy nie mieli więc żadnych kosztów administracyjnych. Dopiero pod koniec egzystencji pisma zaczęto płacić skromne, stuzłotowe, honoraria redaktorowi pisma i sekretarce⁹. Wyjątkowo korzystnie układała się współpraca z drukarnią. Z pomocą w znalezieniu drukarni przyszła *Droga*¹⁰. *Droga* wystąpiła też jako gwarant wobec drukarni, co spo-

⁷ J. Negryński, *Gospodarka Narodowa (w dwudziestą piątą rocznicę)*, Kultura (Paryż) 1959, nr 9, s. 97.

⁸ Biblioteka SGH; Nagrania wspomnień C. Bobrowskiego; kasetą 3.

⁹ K. Sokołowski, *Czesław Bobrowski...*, op. cit., s. 30.

¹⁰ *Droga* – czasopismo społeczno-gospodarcze i kulturalno-literackie, ukazujące się w Warszawie w latach 1922-1937, początkowo jako dwutygodnik, a od 1923 roku jako miesięcznik. Było to główne pismo teoretyczne obozu Józefa Piłsudskiego, wokół którego skupili się radykalni demokraci i socjaliści. W okresie, kiedy ukazywała się *Gospodarka Narodowa* redaktorem *Drogi*

wodowało, że twórcy dwutygodnika mieli kilkumiesięczny kredyt. Drukarnia była tania i często dawała rabaty. Wydawcom *Gospodarki Narodowej* udało się zaprzyjaźnić z drukarzami, którzy stali się ich wiernymi czytelnikami. Dzięki temu mogli płacić za druk dwutygodnika z dużymi opóźnieniami. Pieniądzy z utargu wystarczało na opłacenie kosztów druku. Dzięki zatrudnieniu na niewielki procent akwizytora, pana Bergazyna, mieli trochę ogłoszeń i reklam¹¹. Zamieszczane w dwutygodniku reklamy pochodziły głównie od firm handlowych i przemysłowych.

Gospodarka Narodowa wystartowała z nakładem ok. 1000 egz. Później nakład wzrósł, w końcowym okresie wydawania pisma osiągnął 2000 egz., ale były spore ilości zwrotów. Sprzedaż czasopisma była mała, prawie wcale nie udawało się kolportowanie pisma w sprzedaży bezpośredniej, jednak udało się pozyskać dużo prenumerat. Czesław Bobrowski wspominał, że prawie każdy z członków Klubu znalazł dziesięciu prenumeratorów, a dziesięć prenumerat w Ministerstwie Skarbu załatwił Stefan Starzyński¹².

Pismem kierował Komitet Redakcyjny, który początkowo składał się z pięciu osób: Czesława Bobrowskiego, Aleksandra Ivanki, Tadeusza Łychowskiego, Józefa Poniatońskiego oraz Kazimierza Sokołowskiego¹³. Wkrótce został on poszerzony i od roku 1933 pismo podpisywał rozszerzony dziesięcioosobowy Komitet Redakcyjny, który jednak zbierał się bardzo rzadko. Redakcja pisma pozostawała w rękach pięcioosobowego tzw. „komitetu ścisłego”, który stanowili Czesław Bobrowski, Bohdan Łączkowski, Tadeusz Łychowski, Józef Poniatoński i Kazimierz Sokołowski. W skład Komitetu Redakcyjnego oprócz wymienionych wyżej członków „komitetu ścisłego” wchodził także: Henryk Greniewski, Aleksander Ivanka, Waław Jastrzębowski, Michał Kaczorowski i Zygmunt Szempliński¹⁴. Pierwszym redaktorem naczelnym *Gospodarki Narodowej* był Czesław Bobrowski. Jednak kilka tygodni po powstaniu pisma, wyjechał on, jako dyrektor „Sowpoltorgu”, na rok do Moskwy. Funkcję redaktora objął wówczas Kazimierz Sokołowski. W późniejszym okresie redaktorami pisma byli Zygmunt Szempliński oraz Jacek Rudziński, a w ostatnim roku jako redaktor odpowiedzialny pismo podpisywał Aleksander Kwiatkowski, choć redagował je zespół¹⁵.

W artykule wstępnym do pierwszego numeru *Gospodarki Narodowej* redakcja wyraźnie określiła cele pisma – *Gospodarka Narodowa* ma w obliczu tych zadań, jakie czekają polską myśl i polską politykę gospodarczą w ciągu lat najbliższych, kroczyć obok rozwoju naszego życia gospodarczego. Rejestrując fakty, notując wyniki, wskazując na niedomaganie, nie ograniczy się jednak do tak rozpowszech-

był Wiliam Horzyca [A. Notkowski, *Droga*, w: *Encyklopedia historii Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1999, s. 81].

¹¹ C. Bobrowski, *Wspomnienia ze stulecia*, Lublin 1986, s. 56.

¹² Biblioteka SGH; Nagrania wspomnień C. Bobrowskiego; kaseta 3.

¹³ J. Negryński, op. cit., s. 96.

¹⁴ Ibidem, s. 98.

¹⁵ K. Sokołowski, *Czesław Bobrowski...*, op. cit., s. 30.

nionej u nas narracyjnej strony zagadnień¹⁶. Układ *Gospodarki Narodowej* był częściowo wzorowany na londyńskim czasopiśmie *Economist*. Na początku każdego numeru znajdował się artykuł wstępny, dyskutowany na zebraniu Klubu w najdrobniejszych szczegółach, który prezentował stanowisko całej grupy. Najczęściej nie był on podpisany. Główną część dwutygodnika zajmowały obszernie artykuły, omawiające jakieś szersze zagadnienia gospodarcze lub społeczne. W zależności od długości było ich dwa, trzy lub cztery. Oprócz tego w każdym numerze znajdowały się działy *Uwagi* i *Notatki*, w skrócie komentujące bieżące problemy gospodarcze. Planowana początkowo rubryka wydawnictw nie została wprowadzona. Ważniejsze publikacje były omawiane w części zawierającej artykuły, a mniej istotne w *Uwagach* lub w *Notatkach*¹⁷. Cenną inicjatywą *Gospodarki Narodowej* było wydawanie w latach 1934-1938 dwutygodniowego biuletynu bibliograficznego *Prasa Gospodarcza*, który stanowił bezpłatny dodatek do dwutygodnika. Uwzględniał on zawartość aż 76 czasopism gospodarczych. Dodatek powstawał przy współudziale siedmiu innych czasopism gospodarczych – *Bank*, *Biuletyn Izby Przemysłowo-Handlowej w Warszawie*, *Polska Gospodarcza*, *Przegląd Gospodarczy*, *Rolnik Ekonomista*, *Rolnictwo i Rzemiosło*¹⁸.

Znaczna część publikowanych tekstów była podpisana pseudonimami. Stosowanie pseudonimów spowodowane było z jednej strony tym, żeby w przypadkach jaskrawej krytyki poczynić własnego resortu, nie podkreślać tego nazwiskiem, z drugiej zaś tym, aby nie powtarzały się zbyt często na łamach pisma nazwiska tych samych autorów. Członków Klubu cechowało też ogromne poczucie humoru. Jednym z najbardziej „płodnych” publicystów klubowych był Franciszek Kozłowski. Pod tym nazwiskiem ukrywała się cała grupa osób, ponieważ był to wspólny pseudonim całego zespołu. Każdy, kto chciał zamieścić tekst, a z różnych przyczyn nie chciał go podpisać własnym nazwiskiem lub swoim często stosowanym pseudonimem, mógł pisać pod nazwiskiem Kozłowskiego. Pod tym pseudonimem pisali też ludzie, którzy normalnie nie napisaliby żadnego artykułu, a jedynie niepodpisane uwagi czy notatki¹⁹.

W porównaniu z innymi pismami gospodarczymi *Gospodarka Narodowa* wyróżniała się dużą niezależnością, co pozwalało autorom bez przeszkód przedstawiać swoje poglądy. Jednym z największych osiągnięć pisma było znalezienie powiązań pomiędzy pracami teoretycznymi a praktyką życia gospodarczego. Dzięki wysokiemu poziomowi merytorycznemu dwutygodnik w dość krótkim czasie zdobył mocną pozycję na rynku i stał się poważną konkurencją dla tak popularnych pism gospodarczych, jak wydawany przy poparciu Ministerstwa Przemysłu i Handlu tygodnik *Polska Gospodarcza* czy wydawany przez Centralny Związek Przemysłu Polskiego dwutygodnik *Przegląd Gospodarczy*, stając się pismem opiniotwórczym dla całego pokolenia.

¹⁶ Artykuł wstępny podpisany przez Redakcję *Gospodarki Narodowej*, *Gospodarka Narodowa* 1931, nr 1, s. 1.

¹⁷ J. Negryński, op. cit., s. 96.

¹⁸ H. Szczepański, *Ogólna charakterystyka polskiego czasopiśmiennictwa gospodarczego Drugiej Rzeczypospolitej*, *Kwartalnik Historii Prasy Polskiej* 1984, nr 2, s. 25.

¹⁹ Biblioteka SGH; Nagrania wspomnień C. Bobrowskiego; kaseta 3.

Tematyka pisma była bardzo zróżnicowana. Podejmowano w nim zagadnienia ustrojowe, pisano o strukturze gospodarczej kraju, ubezpieczeniach, rolnictwie, handlu, rzemiośle, o pieniądzu i kredytach, transporcie, podatkach, sprawach komunalnych i mieszkaniowych, planowaniu gospodarczym, omawiano gospodarkę innych państw – szczególnie III Rzeszy i ZSRR.

Gospodarka Narodowa wzięła udział, w trwającej przez całe dwudziestolecie międzywojenne, dyskusji na temat roli państwa w gospodarce. Na ten temat na łamach pisma zamieszczali artykuły Czesław Bobrowski, Aleksander Ivanka, Stefan Meyer, Kazimierz Studentowicz oraz Bohdan Łączkowski. Szczególnie ciekawe było podejście Klubu do planowania gospodarczego. Stanowisko Klubu w kwestii interwencji państwa można określić jako chęć dążenia do gospodarki planowej. Klub starał się stworzyć naukowe podstawy planowania gospodarczego. Koncepcje Klubu nie miały jednak wpływu na kształtowanie planów inwestycyjnych II Rzeczypospolitej, pomimo że Wiktor Martin, jeden z członków Klubu, był bliskim współpracownikiem Eugeniusza Kwiatkowskiego. Plany Kwiatkowskiego uważane były przez Klub za zbyt mało śmiałe i na łamach *Gospodarki* wielokrotnie pisano, aby pójść z nimi dużo dalej. Klubowe koncepcje planowania zostały później wykorzystane dopiero po wojnie, przez władze Polski Ludowej, do sporządzenia Trzyletniego Planu Odbudowy Gospodarczej. Warto tu zauważyć, że problematyka planowania gospodarczego była w okresie międzywojennym zagadnieniem zupełnie nowym i poza Klubem szerszymi badaniami nad nim zajmował się właściwie tylko Jan Drewnowski²⁰.

Wraz z początkiem kryzysu gospodarczego nastąpiło ożywienie dyskusji na temat kierunków i metod reformy w rolnictwie. Również członkowie Klubu *Gospodarki Narodowej* poświęcili dużo miejsca rozważaniom o aktualnych sprawach polskiego rolnictwa na łamach swojego dwutygodnika. *Gospodarka Narodowa* miała silną reprezentację publicystów, świetnie znających problematykę agrarną. Od początku z pismem współpracowali Juliusz Poniatowski, Bohdan Łączkowski, Józef Krzyczkowski, Czesław Bobrowski. Z czasem w dwutygodniku zaczęli publikować młodszy, znakomici specjaliści od spraw rolnych, jak Stanisław Gryziewicz, Edward Iwaszkiewicz, Jacek Rudziński i Stanisław Skwarczyński²¹. Najbardziej zaangażowany w publicystykę na tematy związane z rolnictwem był Czesław Bobrowski, ideowy przywódca Klubu *Gospodarki Narodowej* i założyciel dwutygodnika. Ukoronowaniem działalności publicystycznej Bobrowskiego w kwestii wsi i rolnictwa była jego książka *Warunki i drogi rozwoju wsi polskiej*, wydana pod pseudonimem Grzegorza Turowskiego, przez *Gospodarkę Narodową* pod koniec 1937 r. i wznowiona w roku następnym²². Bardzo dużo o problemach wsi pisywał też Józef Poniatowski, brat

²⁰ J. Drewnowski, *Przyczynek do teorii przedsiębiorstwa*, Warszawa 1937; J. Drewnowski, *Próba ogólnej teorii gospodarki planowej*, Warszawa 1938.

²¹ J. Negryński, op. cit., s. 101.

²² G. Turowski [C. Bobrowski], *Warunki i drogi rozwoju gospodarczego wsi polskiej*, Warszawa 1938; patrz też: K. Sokołowski, *Czesław Bobrowski...*, op. cit., nr 1-2, s. 39.

stryjeczny Juliusza Poniatowskiego, jeden z głównych teoretyków sanacyjnej polityki agrarnej²³.

Warto nadmienić, że właśnie publikacje Klubu rozpoczęły szeroko zakrojoną dyskusję na temat przeludnienia wsi. W 1934 roku, początkowo w miesięczniku *Rolnictwo*, a później także i w *Gospodarce Narodowej*, jeden z najaktywniejszych członków Klubu, Józef Poniatowski zaczął publikować swoje artykuły poświęcone temu zagadnieniu. W 1936 roku zostały one wydane w jednej książce *Przeludnienie wsi i rolnictwa*²⁴. Liczbę ludzi „zbędnych” na wsi oszacował na 8-9 mln. Podkreślał jednak, że oprócz nich, na wsiach jest też nadmiar ludności nierolniczej, który jest trudny do oszacowania. Szacunki Józefa Poniatowskiego wywołały prawdziwy szok w społeczeństwie. Jego książka rozpoczęła wielką dyskusję, która toczyła się nie tylko na łamach prasy fachowej, ale i codziennej. Podane przez Poniatowskiego liczby były znacznie zawyżone, niemniej jednak pozostały w świadomości opinii publicznej i jeszcze w pierwszych latach Polski Ludowej były wykorzystywane przez komunistyczną propagandę, starającą się pokazać zdobycze wsi w warunkach powojennych w porównaniu z jej sytuacją sprzed wojny²⁵. Na łamach *Gospodarki Narodowej* na temat przeludnienia wsi wypowiadali się również m.in. Stanisław Rychliński, Bohdan Łączkowski, Tadeusz Łychowski i Czesław Bobrowski.

Poglądy Klubu *Gospodarki Narodowej* zaczęły wywierać wpływ na politykę agrarną rządu z chwilą powołania w 1934 roku Juliusza Poniatowskiego na ministra rolnictwa²⁶. Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych zajmowało się wówczas nie tylko kwestiami związanymi z reformą rolną i produkcją rolną, ale także problemami przemysłu rolnego. Czesław Bobrowski będąc dyrektorem, niepodlegającego wiceministrom, departamentu ekonomicznego w MRiRR, miał w swojej gestii m.in. takie zagadnienia, jak: nadzór urzędowy nad częścią przemysłu przetwórczego i przemysłu nawozowego, prawo interwencji w sprawy przemysłu lniarskiego, podlegało mu przetwórstwo owocowe, specjalny fundusz finansowy na cele polityki żywnościowej oraz wpływ na politykę eksportową artykułów rolnych (podpisywanie traktatów i system premii eksportowych). Trudno jednak dokładnie ocenić, w jakim stopniu zmiany w polityce rolnej w ostatnich latach niepodległości były konsekwencją realizacji klubowych koncepcji. Bez wątpienia polityka rolna prowadzona była w oczekiwanym przez Klub kierunku. Latem 1935 roku nastąpiły zmiany w polityce interwencyjnej

²³ A. Wojtas, *Problematyka agrarna w polskiej myśli politycznej 1918-1948*, Warszawa 1983, s. 209.

²⁴ J. Poniatowski, *Przeludnienie wsi i rolnictwa*, Warszawa 1936.

²⁵ M. Mieszczankowski, *Rolnictwo II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1983, s. 49-50.; patrz też: Z. Landau, J. Tomaszewski, *Gospodarka Polski międzywojennej*, t. IV, *Lata interwencjonizmu państwowego 1936-1939*, Warszawa 1989, s. 260.

²⁶ A. Wojtas, op. cit., s. 209; Juliusz Poniatowski objął Ministerstwo Rolnictwa w rządzie L. Kozłowskiego 28 czerwca 1934 r., a następnie w kolejnych gabinetach W. Sławka, M. Zyndrama-Kościałkowskiego i F. Sławoj-Składkowskiego. Stanowisko to sprawował do 30 września 1939 r. [A. Wątor, *Juliusz Poniatowski*, w: *Ministrowie Polski Niepodległej 1918-1945*, pod red. M. Baumgarta, H. Walczaka, A. Wątora, Szczecin 2001, s. 314-315].

rządu – zniesiono wtedy premie przy eksporcie zbóż i uprzywilejowaną pozycję Państwowych Zakładów Zbożowych przy ich wywozie, równocześnie zwiększając, zgodnie z postulatami Czesława Bobrowskiego, premie na wywóz artykułów hodowlanych. Po 1936 roku nastąpiło, postulowane przez Klub, przyspieszenie realizacji reformy rolnej. Zgodnie z postulatami Klubu, zwiększono też środki przeznaczone na ulgowe kredyty dla rolnictwa oraz obniżono taryfy kolejowe za przewóz artykułów rolnych.

Bardzo dużo uwagi *Gospodarka Narodowa* poświęcała kwestiom ubezpieczeń społecznych. Tematyka ubezpieczeń społecznych była obecna w klubowych dyskusjach od początku jego istnienia. Już w pierwszym roku ukazywania się *Gospodarki Narodowej* na jej łamach przeprowadzono pierwszą merytoryczną dyskusję na temat konieczności reformy systemu ubezpieczeń społecznych. W kolejnych latach szczegółowo relacjonowano i krytykowano przeprowadzaną reformę. W dyskusji ubezpieczeniowej na łamach dwutygodnika zabrali głos m.in. Patrycy Dziurzyński, Henryk Greniewski i Bolesław Wścieklica²⁷.

W 1935 roku rozpoczęto na łamach pisma dyskusje na temat przygotowania Polski do wojny. Klub jako pierwszy szerzej zajął się także poszukiwaniami odpowiednich rozwiązań gospodarczych na wypadek wojny, czego efektem było nie tylko uświadomienie społeczeństwu doniosłości tego problemu, ale także opracowanie konkretnych wskazówek zmian w polityce rządowej. Rozpoczęta przez Klub dyskusja nad przygotowaniem Polski do wojny, która pod koniec lat 30. przetoczyła się przez polską prasę, w znacznej mierze przyczyniła się do uświadomienia społeczeństwu problemów wynikających ze specyfiki polskiego systemu gospodarczego i trudności w jego przystosowaniu do warunków wojennych. W dyskusji tej wzięli udział m.in. Bohdan Łączkowski, Zygmunt Szempliński oraz Stanisław Gryziewicz.

Na początku 1939 roku *Gospodarka Narodowa* przestała się ukazywać, ponieważ twórcom pisma coraz trudniej było godzić pracę zawodową z publicystyką²⁸. Formalnie wydawanie pisma zawieszono. Planowano powrócić z dwutygodnikiem na rynek we wrześniu, jednak wybuch wojny uniemożliwił te plany.

Po zakończeniu II wojny światowej nastąpił kolejny ważny okres w historii czasopisma. W 1945 roku powstał Centralny Urząd Planowania, na którego czele stanął Czesław Bobrowski. Wśród wyższych urzędników CUP-u większość stanowili byli członkowie Klubu *Gospodarki Narodowej*²⁹. W 1946 roku CUP opracował pierwsze plany odcinkowe, obejmujące zakres całego roku. Następnie przystąpiono do prac nad opracowaniem trzyletniego Planu Odbudowy Gospodarczej. Wierny swoim przekonaniom o konieczności szerokiej dyskusji nad problemami gospodarczymi i ważnej roli prasy gospodarczej w życiu społeczeństwa, Czesław Bobrowski powrócił do idei wydawania dwutygodnika.

²⁷ Szerzej na temat patrz: A. Jarosz, *Dyskusja ubezpieczeniowa na łamach Gospodarki Narodowej w latach 1931-1939*, *Gospodarka Narodowa* 2001, nr 11-12, s. 1-14.

²⁸ C. Bobrowski, *Wspomnienia...*, op. cit., s. 83.

²⁹ Ibidem, s. 160.

Początki *Gospodarki Planowej*, bo taki był nowy tytuł czasopisma, były więc ściśle związane z początkami planowania w powojennej Polsce.

Pierwszy numer *Gospodarki Planowej* ukazał się 1 listopada 1946 roku (w tym roku ukazały się dwa numery). Początkowo *Gospodarka Planowa* ukazywała się jako dwutygodnik i miała charakter pisma międzyresortowego zarówno jeśli chodzi o komitet redakcyjny, jak i autorów. Pierwszym jej redaktorem został Wacław Szurig³⁰, przed wojną jeden z najaktywniejszych członków Klubu Gospodarki Narodowej, a wówczas dyrektor gabinetu CUP. W pierwszym numerze *Gospodarki Planowej* redakcja wyraźnie przedstawiła, jaki ma być charakter pisma, pisząc: *Przystępujemy do wydawania czasopisma, którego celem jest analiza i krytyka aktualnych zagadnień polskiego gospodarstwa narodowego. Spośród nich szczególną wagę poświęcimy zagadnieniom planowania gospodarczego i osiągnięciom w ramach tego planowania. Stąd nazwa czasopisma. W dyskusjach, analizach i syntezach części artykułowej znajdzie wyraz polska koncepcja gospodarcza, a dział informacyjny dostarczając wszechstronnych, dokładnych i rzetelnych wiadomości o postępach stopniowego jej realizowania, będzie dawał obraz faktycznych osiągnięć i kształtowania się polskiego modelu gospodarczego. »Gospodarka Planowa« będzie z jednakową troskliwością śledziła zjawiska zachodzące we wszystkich sektorach gospodarczych – publicznym, spółdzielczym i prywatnym. W ten sposób »Gospodarka Planowa« obejmując całokształt życia gospodarczego ma ambicję stania się centralnym organem gospodarczym w Polsce*³¹. Równocześnie redakcja zapewniała, że przedstawiając swoją koncepcję i tworzony przez Polskę własny model gospodarstwa narodowego, będzie równocześnie obserwować stan i rozwój gospodarczy zagranicy, ponieważ w dzisiejszym stanie cywilizacji niewskazany byłby izolacjonizm ani w dziedzinie myśli ekonomicznej, ani w zakresie działania gospodarczego³².

Ambitne plany redakcji, przedstawione we wstępnym artykule z pierwszego numeru nie zostały zrealizowane. Złożyło się na to kilka czynników. Po pierwsze, w dość krótkim czasie powstały w Polsce nowe tygodniki ogólnogospodarcze, jak np. *Życie Gospodarcze*, które mogły szybciej reagować na różnego typu zmiany i na bieżąco opisywać przemiany gospodarcze. Stałe rubryki gospodarcze posiadała też większość ukazujących się wówczas dzienników. Z kolei w dziedzinie teorii ekonomii nadal główną rolę odgrywał miesięcznik *Ekonomista*³³. W efekcie dość szybko okazało się, że niezbędna była zamiana pierwotnej koncepcji pisma. Po drugie, były to lata niesprzyjające ożywieniu dyskusji teoretycznych i bardziej gruntownym badaniom ekonomicznym. Było to efektem zarówno małego doświadczenia nowych decydentów polityki gospodarczej, jak również niskiego poziomu nowych kadr zarządzających gospodarką. Redakcji *Gospodarki Planowej* było też ciężko pozyskiwać nowych autorów i zapewniać niezbędne materiały do publikowanych w piśmie opracowań. Musiało to

³⁰ *Dwudziestolecie naszego pisma*, *Gospodarka Planowa* 1966, nr 11, s. 4.

³¹ *Od redakcji*, *Gospodarka Planowa* 1946, nr 1, s. 1.

³² *Ibidem*, s. 1.

³³ *Dwudziestolecie naszego...*, op. cit., 4.

odbić się na merytorycznej zawartości czasopisma. Decydujące jednak okazały się zmiany polityczne końca lat 40., które uniemożliwiły wydawanie pisma zgodnego z założeniami jego twórców, narzucając jednocześnie zamieszczane tekstów o charakterze propagandowym.

Główną, a zarazem pierwszą, część każdego numeru zajmował dział *Artykuły*, w którym zamieszczano 3-4 obszernie teksty, omawiające szersze zagadnienia i problemy ekonomiczne. Na dalszych stronach znajdowały się rubryki *Życie gospodarcze kraju*, *Przegląd zagraniczny*, *Uwagi i notatki* oraz *Wśród prasy*. Do *Gospodarki Planowej* dołączano dodatki, takie jak: *Przegląd Bibliograficzny Czasopism Gospodarczych i Społeczno-Gospodarczych Wychodzących na Terenie Rzeczypospolitej Polskiej*³⁴, *Biuletyn Instytutu Gospodarstwa Narodowego*³⁵, *Prace Instytutu Gospodarstwa Narodowego*³⁶ i *Tablice Statystyczne Instytutu Gospodarstwa Narodowego*³⁷.

W pierwszych latach istnienia pisma, co najmniej połowę jego objętości zajmował dział *Życie Gospodarcze*, zawierający artykuły o sytuacji w poszczególnych gałęziach gospodarki. Pojawienie się szeregu pism branżowych skłoniło redakcję do rezygnacji z tego działu. Zastąpiono go bardziej syntetycznymi artykułami dotyczącymi bieżącej sytuacji gospodarczej kraju, ze szczególnym uwzględnieniem przebiegu i realizacji Planu Trzyletniego. Wprowadzono także stałą tablicę zawierająca syntetyczne wskaźniki rozwoju gospodarki narodowej³⁸.

Przez pierwsze dwa lata dużo miejsca poświęcano także sprawom zagranicznym. W 1947 roku czytelnicy *Gospodarki Planowej* mogli zapoznać się z najważniejszymi wydarzeniami z gospodarek takich krajów, jak: USA, ZSRR, Wielka Brytania, Francja, Belgia, Szwajcaria, Niemcy, Austria, Czechosłowacja, Węgry, Rumunia, Bułgaria, Jugosławia, Dania, Szwecja, Norwegia, Włochy, Turcja, Egipt, Brazylia, Argentyna. Przeważnie były to krótkie, często podpisywane tylko inicjałami notatki, o najważniejszych zjawiskach w gospodarce wymienionych państw. W miarę, jak utrzymywała się w Polsce władza komunistyczna, z łam pisma znikały informacje dotyczące gospodarek zachodnich.

W 1947 roku w warunkach terroru politycznego odbyły się wybory do Sejmu Ustawodawczego. Oficjalne wyniki pokazywały silną pozycję komunistów. PPR otwarcie wystąpił z hasłem zapoczątkowania budowy socjalizmu w Polsce. Decydujące dla nowej polityki ekonomicznej państwa było plenum Komitetu

³⁴ Redakcja *Gospodarki Planowej*, podobnie jak przed wojną zrobili to redaktorzy *Gospodarki Narodowej*, wystąpiła w drugim numerze z apelem do wydawców, prosząc o nadsyłanie publikacji o charakterze gospodarczym. Zamierzano wydawać dodatek bibliograficzny, rejestrujący wszystkie artykuły ukazujące się w czasopismach gospodarczych. Efektem tych działań był specjalny dodatek, który w latach 1946/47-1949 ukazywał się pod tytułem *Przegląd Bibliograficzny Czasopism Gospodarczych i Społeczno-Gospodarczych Wychodzących na Terenie Rzeczypospolitej Polskiej*, a następnie w latach 1949-1953 pod zmienionym tytułem *Przegląd Bibliograficzny Wydawnictw Gospodarczych*.

³⁵ Dodatek ten ukazywał się w latach 1947-1948.

³⁶ Dodatek ten ukazywał się w latach 1947-1948.

³⁷ Dodatek ten ukazywał się w latach 1947-1949.

³⁸ *Dwudziestolecie naszego...*, op. cit., s. 3.

Centralnego z kwietnia 1947 roku³⁹. Jednym z przejawów zmian w nowej polityce gospodarczej było także wprowadzenie „marksistowskich” zasad w planowaniu gospodarczym. Zapowiedzią tych zmian był artykuł Bronisława Minca *O planowaniu i „planowaniu”*, opublikowany w *Gospodarce Planowej* w maju 1947 roku⁴⁰, który rozpoczął burzliwą dyskusję na temat metod planowania. Kwestia metod obliczania dochodu narodowego zapoczątkowała wtedy spór między CUP a Ministerstwem Przemysłu i Handlu. Spór, który miał zasadniczo charakter ideologiczny, swoje apogeum osiągnął w czasie tzw. dyskusji CUP-owskiej, w wyniku której nastąpiła reorganizacja naczelnych władz gospodarczych kraju. Czesław Bobrowski został usunięty ze stanowiska prezesa CUP, a jego miejsce zajął Tadeusz Dietrich. Utworzono silne centrum kierowania gospodarką z licznymi ministerstwami branżowymi i kluczową pozycją, kierowanej przez Hilarego Minca, Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego, która w 1949 roku zastąpiła zlikwidowany CUP.

W tym okresie rozpoczęte zostały w środowisku ekonomistów przemiany o charakterze ideowym. Znaczna część polskich ekonomistów poparła przeobrażanie, jakie dokonywały się w kraju i zaangażowała się w budowę nowego systemu społecznego i ekonomicznego. Wymagało to stworzenia nowych koncepcji gospodarowania w warunkach ustroju socjalistycznego i tworzenia nowych koncepcji opartych na teorii marksistowskiej⁴¹. Marksistowska ekonomia polityczna stała się zasadniczą podstawą badań i działalności praktycznej. Nauka została podporządkowana polityce. W wyniku działań władz całkowicie zlikwidowano wolność prasy. Zbudowano system cenzury wszystkich wydawnictw. W 1947 roku powstało Biuro Prasy i Informacji usytuowane przy Prezydium Rady Ministrów, którego celem było koordynowanie prasowego ruchu wydawniczego oraz przekazywanie informacji dla prasy i agencji prasowych⁴². 22 kwietnia 1948 roku Ministerstwo Przemysłu i Handlu wydało zarządzenie blokujące dostęp prasy do informacji gospodarczych. W tym samym czasie scentralizowano gospodarkę papierem. Rada Ministrów zakazała wykorzystywania papieru do druku bez zgody władz. Następnie, dekretem z 20 grudnia 1949 roku, zdecydowano o monopolu państwa w zakresie kolportażu prasy⁴³. Od początku 1949 roku Biuro Prasy i Informacji organizowało konferencje, których celem było przekazanie instrukcji dla prasy oraz spotkania o ściśle określonej tematyce np. poświęcone planom inwestycyjnym, popularyzacji planu sześcioletniego, akcji hodowlanej itd. Prasa stała się jednym z głównych narzędzi propagandy. W latach 1950-1953 na łamach prasy dominowała problematyka produkcyjna, prace naukowe i publicystyka koncentrowały się na zagadnie-

³⁹ Z. Landau, J. Kaliński, *Gospodarka Polski w XX wieku*, Warszawa 1998, s. 205.

⁴⁰ B. Minc, *O planowaniu i „planowaniu”*, *Gospodarka Planowa* 1947, nr 5.

⁴¹ J. Orłowska, T. Orłowski, *Polskie Towarzystwo Ekonomiczne. Zarys historii*, Warszawa 1985, s. 31.

⁴² D. Nałęcz, *Główny Urząd Kontroli Prasy 1945-1949*, Warszawa 1994, s. 14.

⁴³ J. Myśliński, *Kalendarium polskiej prasy, radia i telewizji*, Warszawa 2004, s. 94-96.

niach planu sześcioletniego, wskazując na optymistyczne perspektywy związane z przyspieszoną industrializacją kraju i budownictwem socjalistycznym⁴⁴.

Wszystkie te wydarzenia nie pozostały bez wpływu na dalsze losy *Gospodarki Planowej*. W marcu 1948 roku przekształciła się ona z dwutygodnika w miesięcznik. W tym samym roku, od nr 7, jedynym wydawcą pisma został Centralny Urząd Planowania. Po jego likwidacji od sierpnia 1949 roku wydawcą było Polskie Wydawnictwo Gospodarcze. Zaczęto także dokładać do *Gospodarki* dodatek *Prawo Gospodarcze*⁴⁵. Pismo zostało silnie związane z państwowymi instytucjami planistycznymi, co podkreślał także od 1954 roku podtytuł – *Organ Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego*⁴⁶. Zawartość miesięcznika została ograniczona do treści propagandowych⁴⁷. Pojawiła się nowa rubryka *Z radzieckich doświadczeń gospodarczych*. W dziale *Kronika zagraniczna* prezentowano wyłącznie kraje socjalistyczne. Publikowano dużo przedruków z tekstów radzieckich ekonomistów.

W 1956 roku burzliwe zmiany polityczne w kraju, których efektem był powrót do władzy Władysława Gomułki, umożliwiły dyskusję nad problemami gospodarczymi kraju. Pod naciskiem środowiska ekonomistów, powołano w 1957 roku Radę Ekonomiczną przy Radzie Ministrów. Rada była kierowana przez wybitnych ekonomistów – Oskara Langego i Czesława Bobrowskiego. Jej celem było przygotowanie reform ekonomicznych zmierzających do decentralizacji kierowania i uspołecznienia zarządzania przedsiębiorstwami. PKPG została zlikwidowana, a w jej miejsce powstała Komisja Planowania przy Radzie Ministrów⁴⁸.

Polski październik znalazł także swoje odbicie w prasie, która szeroko opisywała następujące wówczas zmiany w zarządzaniu gospodarką, takie jak rozluźnienie rygorów planowania oraz zwiększenie uprawnień resortów, przedsiębiorstw i rad narodowych. Równocześnie zaczęto więcej zajmować się kwestiami pogłębiania badań metodologicznych w dziedzinie ekonomii. Zaczęto szerzej stosować metody matematyczne w praktyce planowania. Zarówno wydarzenia polityczne, jak i dyskusja nad wadami systemu kierowania gospodarką oraz koniecznością opracowania nowej strategii ekonomicznej, spowodowały przeobrażenia miesięcznika.

⁴⁴ A. Słomkowska, *Prasa w PRL. Szkice historyczne*, Warszawa 1980, s. 291.

⁴⁵ Dodatek ten ukazywał się tylko w 1949 roku.

⁴⁶ Nowy podtytuł pojawił się od nr 2 z 1954 roku.

⁴⁷ M.in. J. Kizer, *Zwycięskie zakończenie powojennej pięcioletki stalinowskiej*, *Gospodarka Planowa* 1951, nr 2; W. Schmidt, *Po podsumowaniu wyników zwycięskiej pięcioletki radzieckiej*, *Gospodarka Planowa* 1951, nr 5; Cz. Kulikowski, *Współzawodnictwo górników w świetle obrad VI Plenum CRZZ*, *Gospodarka Planowa* 1951, nr 2; Cz. Kulikowski, *Zmniejszenie kosztów własnych centralnym odcinkiem walki o plan 1951*, *Gospodarka Planowa* 1951, nr 3; M. Woyton, *Plan Schumana orężem amerykańskiego imperializmu*, *Gospodarka Planowa* 1951, nr 6; M. Krajewski, *Metro Warszawskie – wielka inwestycja w Planie 6-letnim*, *Gospodarka Planowa* 1951, nr 8; J. Malinowski, *Rozwój dobrobytu i kultury ludności Związku Radzieckiego w okresie powojennym*, *Gospodarka Planowa* 1951, nr 8 itd.

⁴⁸ Z. Landau, J. Kaliński, op. cit., s. 253-254.

W historii czasopisma zaczął się nowy okres, związany zarówno ze zmianami organizacyjnymi, jak i merytorycznymi. W 1957 roku *Gospodarka Planowa* przestała być związana z organami planowania. Od 1958 zmienił się podtytuł na *Czasopismo poświęcone teorii i praktyce planowania gospodarki narodowej*. Powstała Rada Programowa, która odpowiadała za poziom merytoryczny pisma. Na jej czele stanął Michał Kalecki. Przewodniczył on Radzie Programowej *Gospodarki Planowej* przez kilkanaście lat, aż do roku 1970, kiedy jego miejsce zajął Józef Pajestka. Przez wiele lat funkcję zastępcy przewodniczącego pełnił Kazimierz Secomski, zaś w skład Rady Programowej, w różnych okresach, wchodził znani ekonomiści tego okresu m.in.: Jan Drewnowski, Henryk Fiszel, Józef Pajestka, Maksymilian Pohorille, Czesław Prawdzic, Mieczysław Rakowski, Stanisław Róg, Aleksy Wakar, Bolesław Baliński, Stanisław Broniewski, Krzysztof Porwit oraz Jerzy Zachariasz. Duży wpływ na pismo mieli także redaktorzy naczelni. Funkcję redaktora naczelnego, latach 1957-1990, sprawowali: Stanisław Majewski, Andrzej Kaduszkiewicz, Bolesław Baliński, Wiktor Buch, Zygmunt Knyziak i Marian Ostrowski⁴⁹.

Od 1957 roku powiększył się skład autorski. Na łamach pisma publikowali swoje prace najwybitniejsi polscy ekonomiści tego okresu. Nieznacznie zmieniono układ stałych rubryk. Nadal najważniejszą częścią pisma pozostały *Artykuły*, ale sporo miejsca zajmowały też rubryki: *Dyskusja*, *Notatki* i *Wydawnictwa Gospodarcze*. Na łamach *Gospodarki Planowej* ukazało się dużo artykułów poświęconych rachunkowi ekonomicznemu w planowaniu inwestycji oraz nowym metodom obliczania efektywności ekonomicznej.

Pismo stało się miejscem interesujących i bardzo ożywionych dyskusji. Pod koniec lat 50. artykuły Józefa Pajestki⁵⁰ i Mieczysława Rakowskiego zapoczątkowały dyskusję na temat rachunku efektywności inwestycji⁵¹, która długo nie zniknęła z łam pisma, w której wzięli udział m.in. Paweł Glikman, Michał Kalecki, Marian Ostrowski i Henryk Fiszel. W 1957 roku Michał Kalecki i Stanisław Polaczek rozpoczęli dyskusję na temat polityki cen ze szczególnym uwzględnieniem cen w handlu zagranicznym⁵². W dyskusji tej wzięli udział m.in. Jan Lipiński, Jan Mujżel, Józef Pajestka, Józef Popkiewicz oraz Dariusz Rosati. Z kolei w 1959 r. Bronisław Minc rozpoczął na łamach pisma debatę dotyczącą inflacji w socjalistycznej gospodarce. Uczestniczyli w niej m.in.: Witold Bień, Henryk Fiszel, Stefan Jędrzychowski, Grzegorz Kołodko, Stanisław Polaczek i Stanisław Rączkowski⁵³.

Na początku lat 60. na łamach *Gospodarki Planowej* szeroko omawiano kwestie miejsca i znaczenia handlu zagranicznego w polskiej gospodarce

⁴⁹ A. Karpiński, *Kilka refleksji z okazji 40-lecia »Gospodarki Planowej«*, *Gospodarka Planowa* 1986, nr 12, s. 504.

⁵⁰ J. Pajestka, *Wytoczne do badań ekonomicznej efektywności inwestycji produkcyjnych*, *Gospodarka Planowa* 1956, nr 5.

⁵¹ M. Rakowski, *W obronie wskaźnika efektywności inwestycji*, *Gospodarka Planowa* 1958, nr 5.

⁵² M. Kalecki, S. Polaczek, *W sprawie metody ustalania cen surowców podstawowych*, *Gospodarka Planowa* 1957, nr 4.

⁵³ A. Karpiński, op. cit, s. 505.

i efektywności wymiany z zagranicą. Dyskusję na ten temat wywołały artykuły Mariana Ostrowskiego i Zdzisława Sadowskiego⁵⁴, a wzięli w niej udział Michał Kalecki, Józef Soldaczuk i Witold Trzeciakowski⁵⁵. Równolegle na łamach pisma toczyła się, zapoczątkowana przez Stanisława Górę i Mieczysława Rakowskiego dyskusja na tematy teoretycznych problemów ekonomicznej współpracy w ramach RWPG, problemów rachunku efektywności współpracy, efektywności wspólnych inwestycji, kryteriów kształtowania kooperacji międzynarodowej⁵⁶. W tych kwestiach wypowiadali się m.in. Stanisław Polaczek, Marian Guzek, Zdzisław Bombera, Artur Markowski, Henryka Jasińska-Mołdawa.

W 1965 roku zapoczątkowano na łamach *Gospodarki Planowej* dyskusję na temat wzrostu gospodarczego i zjawiska cykliczności w gospodarce socjalistycznej, która później objęła szerokie kręgi i łamy innych czasopism, a w której głos zabierali m.in. Grzegorz Kołodko i Józef Pajestka⁵⁷. Z kolei artykuł Bronisława Minca *W sprawie metod planowania 5-letniego*⁵⁸, zapoczątkował rozważania na temat metodologii budowy planu pięcioletniego. W tej sprawie wypowiadali się na łamach *Gospodarki Planowej* m.in. Czesław Bobrowski, Wiktor Herer, Mieczysław Lesz, Krzysztof Porwit oraz Kazimierz Secomski⁵⁹.

Pod koniec lat 60. *Gospodarka Planowa* zaczęła publikować artykuły o tematyce socjologicznej, stwarzając możliwość publikowania badań interdyscyplinarnych. Pierwszym artykułem napisanym przez socjologa, który został opublikowany na łamach *Gospodarki Planowej* był tekst Bogdana Suchodolskiego *Rozwój kultury i wykształcenia a model konsumpcji*⁶⁰. W późniejszym okresie opublikowano teksty m.in. Władysława Kwaśniewicza, Zbigniewa Sufina i Jana Szczepańskiego. W 1969 roku *Gospodarka Planowa* jako pierwsze pismo w Polsce rozpoczęła publikację obszernego cyklu artykułów, których celem była odpowiedź na pytanie, co oznacza nowoczesność w poszczególnych działach i gałęziach gospodarki. Celem dyskusji było znalezienie drogi do modernizacji polskiej gospodarki. Od tego momentu często pisano o problemach kierunków przyszłego rozwoju, takich jak informatyzacja i komputeryzacja⁶¹.

W 1972 roku *Gospodarka Planowa* po raz kolejny zmieniła podtytuł na *Miesięcznik poświęcony problemom planowania rozwoju gospodarki narodowej*, co wskazywało na chęć podjęcia nowych tematów. Chociaż lata 70. nie były już okresem burzliwych debat, warto odnotować jednak, że w 1972 roku uka-

⁵⁴ M. Ostrowski, Z. Sadowski, *Wzrost i równowaga ekonomiczna a handel zagraniczny*, *Gospodarka Planowa* 1960, nr 10; M. Ostrowski, Z. Sadowski, *Luka dewizowa a rachunek ekonomiczny*, *Gospodarka Planowa* 1961, nr 1.

⁵⁵ A. Karpiński, op. cit., s. 505.

⁵⁶ S. Góra, M. Rakowski, *Kryteria specjalizacji wewnątrzzakładowej między krajami socjalistycznymi*, *Gospodarka Planowa* 1961, nr 7; patrz też Z. Knyziak, *Rachunek ekonomicznej efektywności inwestycji realizowanych wspólnie przez kilka krajów*, *Gospodarka Planowa* 1965, nr 6.

⁵⁷ A. Karpiński, op. cit., s. 505.

⁵⁸ B. Minc, *W sprawie metod planowania 5-letniego*, *Gospodarka Planowa* 1967, nr 6.

⁵⁹ A. Karpiński, op. cit., s. 505.

⁶⁰ B. Suchodolski, *Rozwój kultury i wykształcenia a model konsumpcji*, *Gospodarka Planowa* 1969, nr 7.

⁶¹ A. Karpiński, op. cit., s. 505.

zał się artykuł Stanisława Kowalewskiego⁶², który zapoczątkował na łamach *Gospodarki Planowej* serię artykułów na temat organizacji centrum gospodarczego i centralnych organów planowania. Przez cały ten okres czasopismo publikowało artykuły na temat reformy systemu gospodarczego: usprawnienia systemu zarządzania gospodarką na jej wszystkich szczeblach, planowania przestrzennego, strategii i polityki gospodarczej oraz restrukturyzacji gospodarki. Pojawiło się także szereg artykułów monograficznych o sytuacji w poszczególnych sektorach gospodarki. Jednak duże opóźnienia w wydawaniu miesięcznika oraz niewysokie nakłady powodowały, że teksty zamieszczane w *Gospodarce Planowej* nie miały większego oddźwięku zarówno wśród ekonomistów, jak i decydentów gospodarki. W numerze jubileuszowym z okazji czterdziestolecia pisma, wieloletni współpracownik i zastępca redaktora naczelnego *Gospodarki Planowej*, Andrzej Karpiński, pisał o słabościach miesięcznika następująco: *wciąż jeszcze zbyt mało rzeczywistych polemik, nie doprowadzoną jeszcze do końca sprawę systematycznej i pełnej informacji o wydarzeniach w planowaniu w innych krajach i na świecie, za małą jeszcze przydatność pisma dla służb planowania w przedsiębiorstwach, za duże okresowe wahania w poziomie pisma*. Zwracał także uwagę na duże opóźnienia w wydawaniu pisma, sięgające prawie pół roku⁶³, z którymi *Gospodarka Planowa*, podobnie jak i inne periodyki tego okresu, borykała się przez całe lata 70. i 80.

Reformy gospodarcze lat 80. oraz zasadnicze zmiany po 1989 roku, nie pozostały bez wpływu na losy pisma. Problematyka planowania, dominująca przez ponad czterdzieści lat na łamach miesięcznika, przestała mieć tak duże znaczenie. W nowych warunkach czasopismo nie mogło ograniczać się jedynie do zagadnień związanych z planowaniem gospodarczym. Należało zmienić zakres tematyczny pisma. Od 1 stycznia 1990 roku *Gospodarka Planowa* powróciła do przedwojennego tytułu i zaczęła ukazywać się jako *Gospodarka Narodowa*. *Analizy – prognozy – strategia*.

W artykule wstępnym do pierwszego numeru zespół redakcyjny zapowiedział wiele zmian. Podstawową zmianą było oczywiście nieuniknione rozszerzenie tematyki miesięcznika. Zespół redakcyjny pisząc o tym zapowiedział, że *Chcielibyśmy objąć nią [tematyką – dod. autorki] całokształt środków polityki makroekonomicznej, czyli zagadnienia związane ze sterowaniem rozwojem gospodarki narodowej, powiązaniem centrum gospodarczego z działalnością podstawowych podmiotów ekonomicznych obejmujących nowe formy własności, to jest przedsiębiorstwa, spółki-firmy i samorządy terytorialne*⁶⁴. Wśród zmian zapowiedzianych przez redakcję znalazło się też rozszerzenie zakresu informacji, komentarzy i wykładni prawnej, dotyczących przedsięwzięć i przepisów, które wywierały bezpośredni wpływ na warunki działania przedsiębiorstw. Było to podyktowane chęcią pozyskania nowych czytelników, spośród osób związa-

⁶² S. Kowalewski, *Teoretyczne podstawy tworzenia organów naczelnych i centralnych*, *Gospodarka Planowa* 1972, nr 6.

⁶³ A. Karpiński, op. cit., s. 506.

⁶⁴ Zespół redakcyjny, *Do czytelników*, *Gospodarka Narodowa* 1990, nr 1, s. 1-3.

nych z przedsiębiorstwami uspołecznionymi i firmami prywatnymi. Planowano również więcej pisać o problemach postępu technicznego oraz o przebudowie i unowocześnianiu struktury polskiej gospodarki. Redakcja zapowiedziała też szersze przedstawianie zagadnień gospodarek innych państw, szczególnie państw zachodnich. Istotny jest fakt, że mimo chęci znalezienia nowych czytelników, a także rozszerzenia problematyki pisma, nie zamierzano rezygnować z naukowego podejścia do omawianych zagadnień – *chcielibyśmy bez większych zmian przenieść z dotychczasowego dorobku naszego miesięcznika pewne zasady, które uważamy za cenne. Zaliczamy do nich przede wszystkim odpowiedzialne podejście do prezentowanych na łamach pisma problemów, solidność analizy i obiektywizm ocen, naukowe, a więc pozbawione zaciętrzewienia podejście do rozpatrywanych problemów, nieuleganie krótkotrwałym koniunkturalnym modom. (...) Chodzi więc o to, aby przy wszystkich niezbędnych zmianach utrzymać nadal wysoki merytoryczny poziom pisma*⁶⁵.

Pierwsze trzy zeszyty nowej *Gospodarki Narodowej* (nr 1, nr 2-3, nr 4-5) ukazały się jeszcze w niezmienionej szacie graficznej, tj. w takiej, w jakiej wcześniej ukazywała się *Gospodarka Planowa*. Od numeru szóstego *Gospodarka Narodowa* ukazywała się już w nowej szacie graficznej. W celu zlikwidowania opóźnień w wydawaniu pisma została zmieniona drukarnia. Wprowadzono też nową stałą rubrykę: *Z prac CUP*.

Nastąpiły również zmiany personalne. Od kwietnia 1990 roku Karol Szwarz zastąpił Mariana Ostrowskiego na stanowisku redaktora naczelnego. Powołano nową radę programową, której przewodniczył Jan Mujżel. Oprócz niego w skład nowej rady weszli: Wiesław Caban, Marek Dąbrowski, Cezary Józefiak, Józef Kaleta, Stefan Kurowski, Adam Lipowski, Jerzy Osiatyński, Andrzej Topiński, Wacław Wilczyński i Leszek Zienkowski. Nowo powołana Rada Programowa 17 maja 1990 roku odbyła swoje inauguracyjne zebranie, spotykając się na nim z Komitetem Redakcyjnym oraz kierownictwem Centralnego Urzędu Planowania. Celem spotkania było ustalenie dalszej linii rozwoju czasopisma. Podjęto wówczas decyzję, że czasopismo będzie adresowane przede wszystkim do ekonomistów i ludzi interesujących się polityką ekonomiczną ze sfery biznesu, instytucji państwowych i jednostek badawczych, a jego celem będzie *stać się czołowym pismem makroekonomicznym poświęconym szeroko rozumianej polityce ekonomicznej państwa*⁶⁶.

Przeprowadzone na początku lat 90. zmiany okazały się niezwykle udane dla czasopisma, któremu udało się utrzymać obiektywizm i wysoki poziom merytoryczny. W latach 1992-1997 redaktorem naczelnym *Gospodarki Narodowej* była Danuta Hübner, a od 1997 roku stanowisko to zajmuje Andrzej Wojtyna. Do końca 1999 roku *Gospodarka Narodowa* była wydawana przez Instytut Rozwoju i Studiów Strategicznych, a w 2000 roku, w wyniku porozumienia, wydawcą miesięcznika została Szkoła Główna Handlowa w Warszawie.

⁶⁵ Ibidem, s. 1-3.

⁶⁶ J. Mujżel, *Czym mamy być?*, *Gospodarka Narodowa* 1990, nr 4-5, s. 1.

Gospodarka Narodowa przeszła długą drogę. Początkowo była pismem ogólnoeconomicznym, adresowanym do szerokiego grona odbiorców, łączącym praktykę gospodarczą z badaniami naukowymi oraz świetną publicystyką. Okres powojenny nie był dla pisma łatwy. Mimo prób wskrzeszenia, pod nowym tytułem, przedwojennego pisma, mającego charakter wolnej trybuny dla przedstawicieli różnych opcji politycznych i różnych szkół ekonomicznych, podobnie jak i inne czasopisma tego okresu stała się „tubą propagandową” władz komunistycznych. Lata 50. i 60., które pozwoliły na większą swobodę redaktorom pisma, zaowocowały szeregiem ożywionych dyskusji, poruszających najbardziej istotne kwestie dla polskiej gospodarki. Na przełomie lat 80. i 90. pismo przeszło kolejną ewolucję, w wyniku której powróciło do swojej pierwotnej nazwy i stało się pismem naukowym o charakterze akademickim. Taki charakter utrzymuje do dziś.

GOSPODARKA NARODOWA – GOSPODARKA PLANOWA – GOSPODARKA NARODOWA

Summary

The article examines the origins of *Gospodarka Narodowa* and the magazine's evolution from 1931 to 2011. The author analyzes press reports and archival materials to trace the publication's history over the past 80 years.

Gospodarka Narodowa was started in 1931 as an initiative by economist Czesław Bobrowski. The magazine was initially published every two weeks. It quickly became one of the most influential economic periodicals in Poland in the period between World War I and II. At the time, *Gospodarka Narodowa* focused on general economic topics and was run by a team of young editors who targeted a mostly young audience. One of the magazine's characteristic features was its considerable independence and an apolitical approach. The magazine brought together a number of up-and-coming Warsaw economists, who set up a prestigious organization known as the National Economic Club. In the postwar period, Bobrowski, who was chairman of the no-longer-existing Central Planning Office (CUP), came up with the idea of reviving the magazine. The new biweekly publication, renamed *Gospodarka Planowa*, initially followed up on what its predecessor did in terms of form and content, however it was controlled by the Central Planning Office. In the late 1940s, the magazine found itself completely dependent on the decision makers at the time and became a mouthpiece and propaganda tool of the country's communist authorities. As a result of political changes in Poland in 1956, *Gospodarka Planowa* was transformed into a scientific and economic monthly whose contributors included top Polish economists at the time. In 1990, the magazine reverted to its original title. Today *Gospodarka Narodowa* is one of the most highly rated Polish magazines dealing with economic issues.

Keywords: *Gospodarka Narodowa*, *Gospodarka Planowa*, economic magazine, biweekly, Central Planning Office